

Miért érdekes kétnyelvűeket vizsgálni?

Miért érdekes a kétnyelvűek vizsgálata?

- A világ nagy része ma már kétnyelvű
- A kétnyelvűség egy valós modellt nyújt arról, hogyan fejlődnek ki és lépnek interakcióba a kognitív rendszerek
- Hogyan képesek a kétnyelvűek külön tartani a nyelveket?
- Melyek a kétnyelvűség előnyei és buktatói?
- Melyek a kétnyelvű nyelvfeldolgozás és nyelvi kontroll neurális mechanizmusai?

Miért nehéz kétnyelvűeket vizsgálni?

- nyelvi történet: mikor és hogyan történt a nyelvelsajátítás, hogyan sajátította el a különböző nyelvi készségeket?
- - a használat gyakorisága a múltban
- - az elsajátítás kulturális kontextusa
- nyelvek közötti kapcsolat: hasonlóak vagy inkább különböznek egymástól?
- nyelvi stabilitás: még mindig tart az elsajátítás folyamata? Esetleg újrastrukturálás vagy nyelvvesztés történik?
- a nyelvek funkciója: mely nyelveket (és nyelvi készségeket) használja jelenleg, milyen kontextusban, milyen célból és milyen mértékben?
- nyelvtudás: milyen jártassággal bír az illető a négy nyelvi készség terén a különböző nyelveken? Nehéz mérni!
- nyelvi mód: milyen gyakran és mennyi ideig van az illető monolingvális, illetve bilingvális módban
- - amikor bilingvális módban van, mennyi kódváltás és kölcsönzés történik
- életrajzi adatok: kor, nem, stb.

- A NYELVI MÓD

(Grosjean, 1985, 1994, 1997, 1998)

- az ismert nyelvek és nyelvfeldolgozó mechanizmusok aktiváltsági szintje
- a kétnyelvűek különböző időkben a kontinuum különböző pontjain találhatóak
- kétnyelvű mód: alap nyelv és másik nyelv
- példák:

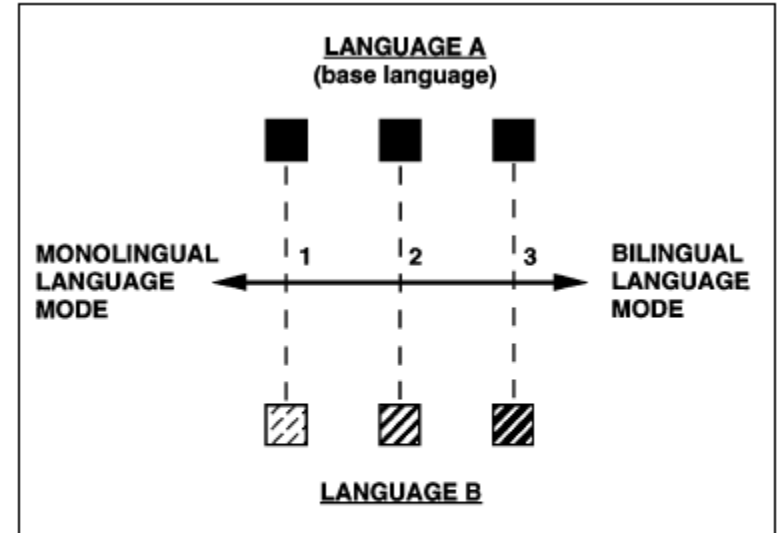

Figure 1. Visual representation of the language mode continuum. The bilingual's positions on the continuum are represented by the broken vertical lines and the level of language activation by the degree of darkness of the squares (black is active and white is inactive).

Tényleg számít a nyelvi mód?

Igen!!

- Poplack, 1981: Spanyol-Angol kétnyelvű a beszélgetőtárustól és a helyzettől függően használta a két nyelvet
- 2-éves Norvég-Angol kétnyelvű gyermek többet keverte a két nyelvet az apával, aki mindkettőt ismerte, mint az anyával, aki nem fogadta el a nyelvek keverését (Lanza, 1992)
- Treffers-Daller (1998): a kódváltás típusa attól függött, hogy a beszélgetőtárs kezdő idegen nyelvtanuló volt, egy ismeretlen, de fluens kétnyelvű vagy egy kétnyelvű jó ismerős

Meghatározások

1a. *Bloomfield* (1933): „két nyelv anyanyelvi kontrollja”

b. *Marouza* (1951): „A kétnyelvűség egy olyan egyén vagy közösség sajátossága, amely állandóan két nyelvet használ anélkül, hogy az egyikben számottevően jobb képességei lennének, mint a másikon.”

- * vannak, akik egy bizonyos témában, területen az egyik nyelven tudnak jól kommunikálni, míg egy másikban a másik nyelven (ez leegyszerűsítve szavak szintjén is –Karinthyban vizsgálat: azokat a szavakat, amiket angolul tanultak meg és használnak, nehezebben idézik fel magyarul, mint angolul)
- * van, aki nem állandóan használja a két ismert nyelvet, de amikor szükség van rájuk, akármikor elő tudja hozni és kifogástalanul használni
- * csak a nyelvtudás szintjét veszi figyelembe

- milyen címkével illetjük azokat, akik valamennyire tudnak egy másik nyelvet is az anyanyelvükön kívül – ezek akkor nem egynyelvűek, de nem is többnyelvűek (Grosjean, 1982)
- 2a. *Diebold* (1961): „egy második nyelv lehetséges modelljeivel való érintkezés és ezek anyanyelvi környezetben való használatának képessége” („incipient bilingualism” – kezdeti, kezdetleges kétnyelvűség)
- b. *Macnamara* (1967): egy második nyelven a négy alapvető nyelvi készség (beszéd, megértés, olvasás, írás) egyikével rendelkezők
- c. *Haugen* (1953): „a nyelvtudás minden fokát jelentheti, itt azonban abban az értelmezésben használatos, mint amely azon a ponton kezdődik, amikor is egy nyelv beszélője teljes, jelentéssel bíró megnyilatkozásokat képes létrehozni a másik nyelven. Ettől kezdve a minden lehetséges fokozaton keresztül egészen addig a készségig fejlődhet, amely arra teszi képessé a személyt, hogy egynél több nyelvi környezetben tudjon otthonosan mozogni.” (Ifolyamat jelleg!)
- * a fogalom értelmét veszti, szinte mindenki kétnyelvűnek mondható
- * a nyelvhasználatot veszi alapul

- → a kétnyelvűség viszonylagos jellege (nem vagy csak önkényesen tudjuk meghatározni, mikor válik valaki kétnyelvűvé)
- 3a. *Weinreich* (1953): „Két nyelv váltakozó használatának gyakorlatát kétnyelvűségnek, az ebben részt vevő egyént pedig kétnyelvűnek nevezzük”. - *Mackey* (1968): két vagy több nyelv...

4. *Skutnabb-Kangas* (1984): „Kétnyelvű az a személy, aki egy- vagy többnyelvű közösségben is anyanyelvi szinten képes két (vagy több) nyelven kommunikálni, a közösség és az egyén kommunikatív és kognitív kompetenciájára kirótt szociokulturális követelményeknek megfelelően, és aki mindkét (illetve valamennyi) nyelvi csoporttal (és kultúrával) vagy azok részeivel képes azonosulni.” (!a kétnyelvűség kognitív, kommunikatív, szociálpszichológiai aspektusai, társadalmi-kulturális beágyazottsága, komplex volta!)

5. *Bartha* (1999): „kétnyelvű az, aki a mindennapi érintkezései során két vagy több nyelvet kommunikatív, szociokulturális szükségleteinek megfelelően (szóban és/vagy írásban, illetőleg jelelt formában) rendszeresen használ.” (több különböző beszéd- és élethelyzetben!)

Grosjean (1992, 1998): „A kétnyelvűség két (vagy több) nyelv *rendszeres használata*, kétnyelvűek pedig azok az emberek, akiknek mindennapi életük során szükségük van két (vagy több) nyelvre, és ezeket használják is.”

„A kétnyelvű a két nyelvet – elkülönülten vagy együtt – *az élet különféle színterein, különböző emberekkel, különböző célokra használja*. Minthogy a szükségletek és a két nyelv használata rendszerint meglehetősen eltérők, ezért a kétnyelvű *ritkán beszél egyformán vagy teljesen folyékonyan mindkét nyelvet*.”

A KÉTNYELVŰ GYERMEK

A szimultán elsajátítás típusai:	SZÜLŐK	KÖRNYEZET	STRATÉGIA
1. Egy ember, egy forrás – egy nyelv	A, B	A	A, B
2. Nem domináns otthoni nyelv	A, B	A	B
3. Nem domináns otthoni nyelv a környezet támogatása nélkül	A	B	A
4. Két nem domináns otthoni nyelv a környezet támogatása nélkül	A, B	C	A, B
5. Nem anyanyelvi szinten beszélő szülők	A	A	B
6. Kevert nyelvek	A-B, A-B	A-B (részben)	A, B (kódváltás, keverés)

Maarit Silvén kutatása (2007 és előtte)

Kétnyelvű gyerekek

MacArthur-Bates kérdőív eredményei:

1. A nyelvnek való kitettség mennyisége előrejelzi a szótár nagyságát. Egynyelvű gyerekek több szót tanulnak ugyanannyi idő alatt, mint a kétnyelvűek a „második” nyelvükön.
2. A kétnyelvűek 4 éves korban utolérik egynyelvű társaikat.
3. A beszéd-diszkrimináció képessége előrejelzi mind az egynyelvűek, mind a kétnyelvűek szótanulási sebességét.

AKÉTNYELVŰSÉG TÍPUSAI

<i>Szerző</i>	<i>Dimenziók</i>	<i>Magyarázat</i>	
<i>Lambert (1975)</i>	A két nyelv kompetencia-szintje	1.kiegyenlített (balansz) 2.egyenlőtlen (domináns)	~ megegyezik Az egyik nyelv kompetenciaszintje magasabb
<i>Weinreich (1953); Ervin & Osgood (1954)</i>	A kétnyelvűség kognitív szerveződése	1.összetett 2. mellérendelt (koordinált)	A két nyelvhez közös fogalmi rendszer tartozik A két nyelvhez két, elkülönült fogalmi rendszer tartozik
<i>McLaughlin (1984)</i> <i>De Houwer (1995)</i>	Az elsajátítás ideje/módja	1.gyermekkori a)szimultán b)egymás után 2. serdülőkori 3. felnőttkori	A két nyelv elsajátítása befejeződik a 10/11. életév körül - mindkét nyelv első nyelvnek tekinthető (2-3. életévig elkezdti őket) - az egyik első nyelv, a másik második nyelv A második nyelv 11.-17. életév között A második nyelv a 17. év után
<i>Lambert (1978)</i>	A két nyelv egymáshoz viszonyított státusa	1.hozzáadó (additív) 2. felcserélő (szubtraktív)	Mindkét nyelv magas társadalmi elfogadottságú: kognitív előny Az egyik nyelv társadalmi elfogadottsága sokkal alacsonyabb a másikéhoz képest: kognitív hátrány
<i>Harding & Riley (1986)</i>	A csoporthoz tartozás tudata és a kulturális identitás	1.bikulturális 2.monokulturális 3.akkulturációs 4. dekulturációs	Kettős csoporttudat és kettős kulturális identitás Az egyik nyelvi csoporthoz tartozás és kulturális identitás tudata A többségi nyelvi csoporthoz tartozás és kulturális identitás tudata Ambivalens csoport- és identitástudat

A kétnyelvű mentális lexikon

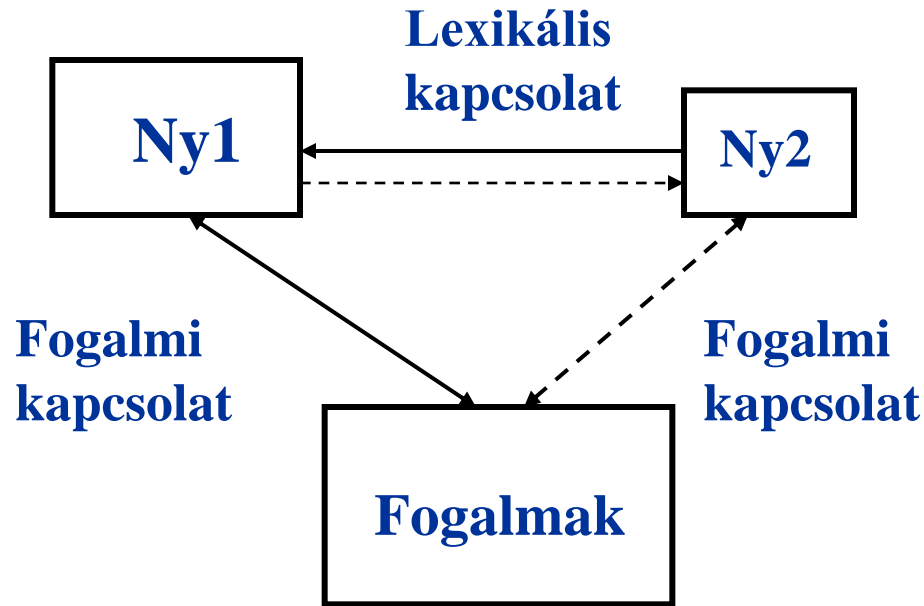
Függetlenség hipotézise

- különálló nyelvi rendszerek
- lényegileg különálló, nyelvspecifikus kódok
- asszociatív kapcsolatok a két rendszer egymásnak megfelelő fogalmai között

Egymástól való függés

- különálló nyelvi rendszerek
- közös fogalmi rendszer (nyelvfeletti kód)

Kroll és Stewart (1994) újragondolt hierarchikus modellje

vastag vonalak - erősebb kapcsolatok
szaggatott vonalak - gyengébb kapcsolatok

Tolmácsok és kétnyelvűek

The translator – film

Polonyi, T. és Mérő, D., 2007
A SIKERES NYELVTANULÁS LEGFONTOSABB TÉNYEZŐI
(százalékos adatok)

	Angol szakos	Kétnyelvű	Tolmács	Tolmács-tanuló	Tanár	„Problémás”
Motiváció	17.95	16.28	26.47	100	100	100
Memória	41	32.56	26.47	70.59	16.67	46.67
Logikai, elemző képességek	64.1	60.47	70.59	70.59	25	33.33
Fonetikai képességek	41	23.25	26.47	41.18	16.67	20
Nyelvtehetség	30.77	16.28	11.76	17.65	16.67	6.67
Kommunikációs képesség	10.25	6.98	0	8.33	20	0
Külső tényezők	30.77	32.56	14.7	100	58.33	53.33

Típusai

Jellemzői

- Percepció és produkció két külön nyelven
- Szinte egy időben
- Nem a saját gondolatait fejezi ki egy tolmács
- Motivációja közvetett (nem saját igény)

Fabbro és Gran eredményei

- Tanuló (szavak!) és gyakorló szinkrontolmácsok (jelentés) eltérő tolmácsolási stratégiákat alkalmaznak
- Mindkét félteke

Háttértudás

Memória

- Rövid távú nagyobb (?)
- Függ a gyakorlattól és a nyelvtudás mértékétől

Konszekutív tolmácsolás

- Átlag 5 perces szakaszhosszal dolgoznak
- jegyzetelés
- Szimbólumok – nem idéznek elő belső artikulációt, nem zavarják annyira a beszédet

Szinkrontolmácsolás

- Itt már nagyobb probléma az artikulációs interferencia
- Optimális mennyiség: percenként 95-120 szó
- A tolmácsoknak nem nagyobb a memória-kapacitásuk!
- De: jobban ki tudják használni, mert jobb:
 - Szövegfeldolgozás
 - Szintetizálás, analízálás
 - Figyelemmegosztás

Hibák

- Kihagyás
- Hozzáadás
- Helyettesítés
- Anomália
- Stílusbeli hibák
- Áthallás
- Lexikai – szó szerinti fordítás
- Szintaktikai – a forrásnyelv szintaxisához ragaszkodik

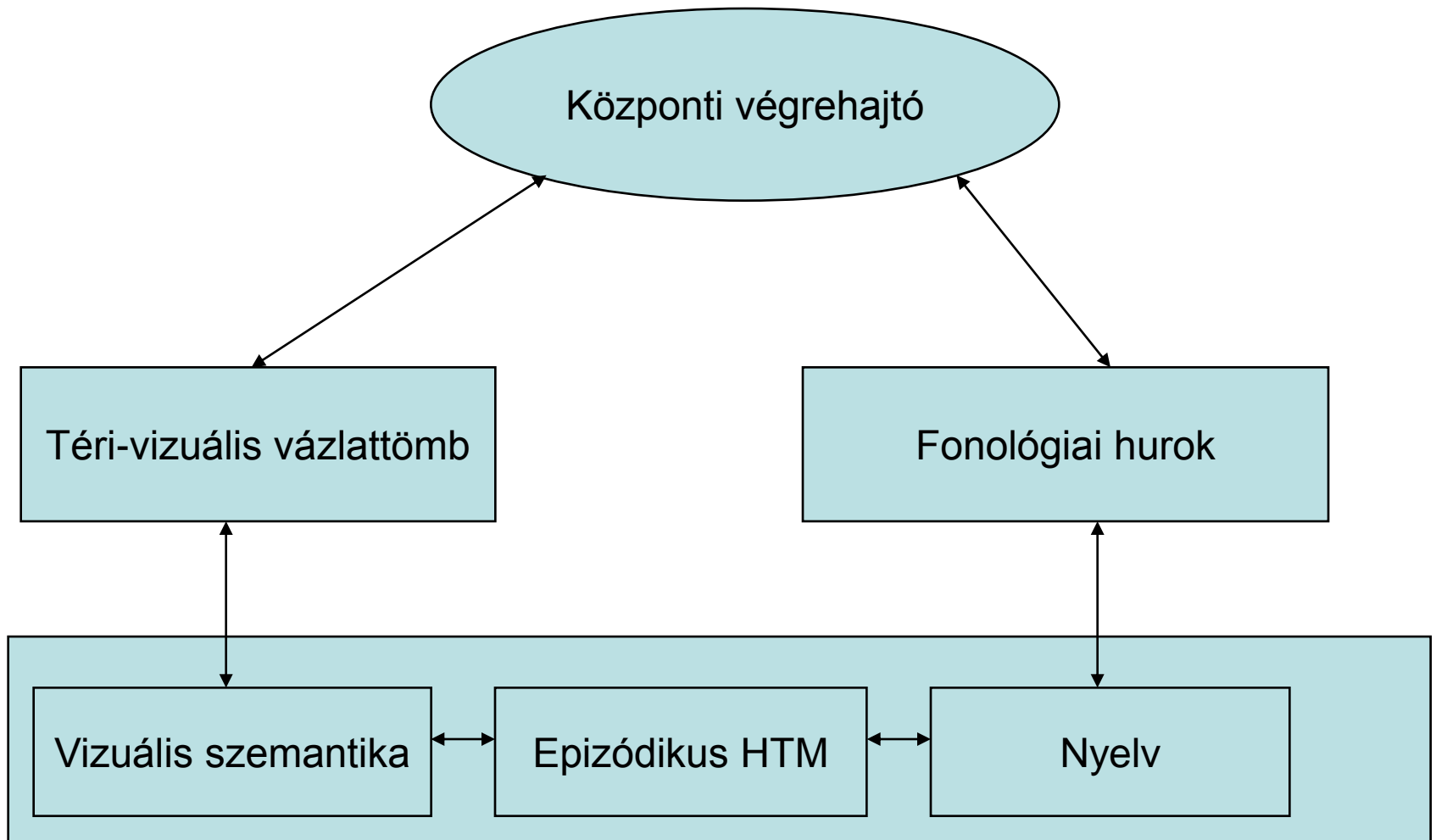
Fontos még

- A tolmács személyisége
- Még mi?

Munkamemória és tolmácsolás

- Végrehajtó funkciók – több egymással együttműködő, párhuzamos rendszer működése
- Komplex verbális munkamemória – a fonológiai hurok és a végrehajtó funkciók egyidejű működése – ez segít a komplex mondatok feldolgozásában, összetett szövegek megértésében, fordításban

Munkaemlékezet

A központi végrehajtó és a fonológiai hurok fontosabb tulajdonságai és funkciói

Központi végrehajtó	Fonológiai hurok
- műveleti komponens	- szóhosszúsági hatás
- kontroll	- fonológiai hasonlóság
- figyelemi monitorozás	- artikulációs elnyomás
- gátlás	- tárolás
- kapcsolat hosszútávú memóriával	- nyelvtanulás
- nyelvváltás	- szókincs bővülés

Nyelvváltás

- Valószínűleg a nyelvváltás is végrehajtó funkcióként működik
- Idő 40 %-a – egyszerre beszélnek, 20 % - amikor csak az előadó beszél, 30 % - amikor a tolmács beszél, 10 % - egyik sem beszél
- Nem az elsődleges nyelvi területekhez köthető (Brodmann 44, 22).
- Nehezebb idegen nyelvre fordítani (nagyobb aktivitás az agyban)

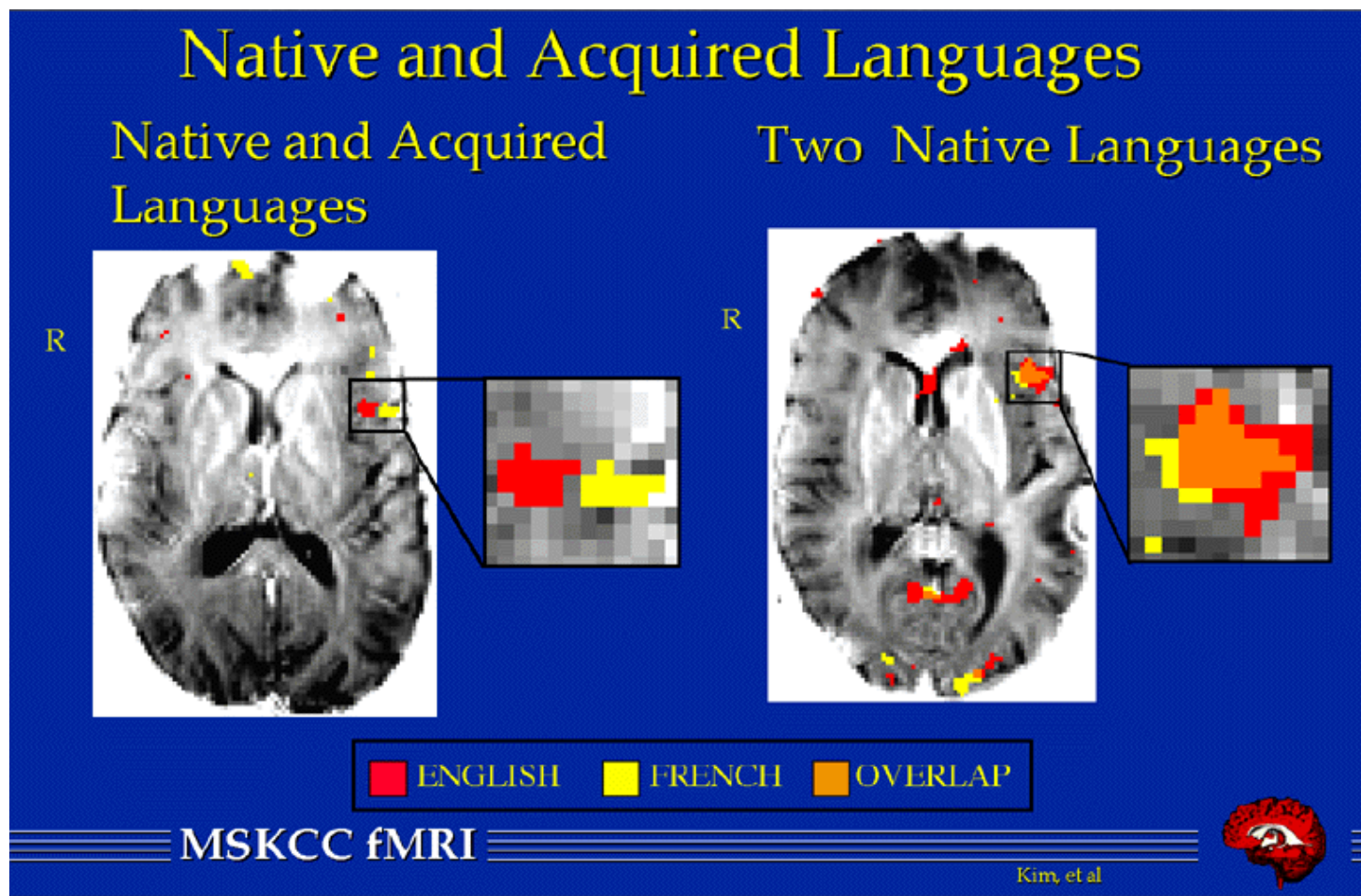
- Szinkrontolmácsolás és nyelvváltás a központi végrehajtóhoz kapcsolható leginkább
- A figyelmi kontrollal és gátló funkciókkal összekapcsolható

- STRATÉGIÁK (egy tolmács tapasztalatai)
- „KATONAI” TOLMÁCSOLÁS (idézet egy dolgozatból)

KÉT NYELV – EGY ELME

- Képzalkotó eljárások
- Agykérgi dominancia
- Kétnyelvű afázia

Kim és mtsai (1997): „csendes” mondatgenerálás

Hernandez és mtsai (2000): képmegnevezés

Obler, 1999: agykérgi dominancia

- mindkét nyelvet jól beszélő (balansz) kétnyelvűeknél nagyobb mértékű bal féltekei involválódást figyeltek meg, míg az egyik nyelvet gyengébben beszélő kétnyelvűeknél a jobb féltekei feldolgozást támasztják alá a második nyelv tanulásának korai szakaszában.

Felépülés-mintázatok a kétnyelvű afáziából

1. Párhuzamos

2. Differenciális: az egyik nyelv jobban javul, mint a másik

3. Egymásutáni

4. Antagonisztikus: az egyik nyelv leépül, miközben a másik javul

5. Szelektív

6. Kevert: szisztematikus keverése a nyelveknek

132 eset (Paradis, 2001)

- 81 párhuzamos
- 24 differenciális
- 12 kevert
- 9 szelektív
- 6 egymásutáni

A nem-párhuzamos felépülés tényezői

Múlt

Ribot törvénye (1881):

Az 1. nyelv kevésbé sérült és hamarabb kell felépülnie.

Pitres törvénye (1895):

A legismertebb és aktuálisan használt nyelv „jön” vissza előbb

Freud (1891):

A gyakorlás mennyisége és az elsajátítás ideje a meghatározó tényezők a felépülésben.

A nem-párhuzamos felépülés tényezői

Jelen

1. Egy kapcsolási mechanizmus sérült

(bal supramarginális gyrus?)

2. Különböző agyi reprezentáció a
nyelveknek

Mindkét nyelv általában ugyanott „van” az agyban, de
mikroanatómiai szinten különböznek

Ha különböző kognitív stratégiákat használunk a különböző
nyelvekkel, az agy különböző részeit használjuk

3. A nem javuló nyelv nem tűnt el, csak le
van gátolva

A nem-párhuzamos felépülés tényezői

Jelen

Paradis (1994):

Procedurális, illetve deklaratív emlékezeti rendszerek :

Az implicit nyelvi kompetencia, ill. a metalingvisztikus tudás különbözőképpen sérülhet

-> a nyelvekben, amelyeket expliciten tanítottak (pl. iskola), megőrződhet a metalingvisztikus tudás, ami viszont az első nyelv kapcsán lehet, hogy nincs meg

-> paradox felépülés (Ny2 jobb, mint Ny1)

A kétnyelvűség előnyei

„Egy új nyelv nem megterhelést, kognitív terhet jelent a gyermek számára, hanem a legújabb kutatások szerint magasabbrendű kognitív flexibilitást (Bochner, 1996) és metalingvisztikai tudatosságot (Bialystok & Hakuta, 1994) von maga után. Francis (1999) meglátásában egy következő nyelv új grammatikai struktúrák megtanulását jelenti, ami magasabbrendű kognitív folyamatokat implikál, s így elősegítheti az értelmi fejlődést” (Polonyi és Kovács, 2005).

A kétnyelvűség előnyei

fokozott nyelvi érzékenység

a jel viszonylagosságának jó felismerése (Titone, 1994)

az analógiás gondolkodás magas szintje (Cook, 1997)

magasabb szintű kreativitás (Karapetsas és Andreou, 1999)

szelektív figyelmet igénylő nem verbális feladatokban jobb teljesítmény (Bialystok, 1999),

KÉTNYELVŰSÉG ELŐNYEI ÉS HÁTRÁNYAI

Egynyelvű és kétnyelvű gyerekek: ugyanaz a fejlődési folyamat (Annick de Houwer, 2002)

Előnyök:

- fokozott nyelvi érzékenység
- a fejlett metanyelvi tudatosság
- a jel viszonylagosságának jó felismerése
- divergens gondolkodás magas szintje
- nagyfokú kreativitás (*Tárgy használatai* teszt)
- analógiás gondolkodás magas szintje
- olvasástanulás könnyebbége
- demokratikusabb szemlélet
- kódváltás

Hátrányok:

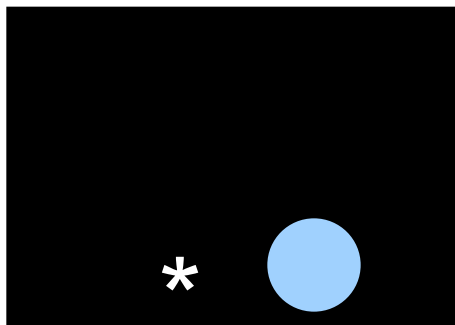
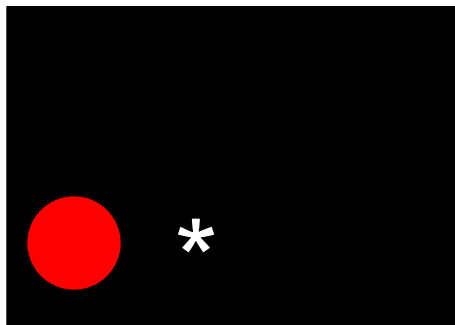
- az ismert nyelvek egymásra való negatív hatása, az interferencia

Lee (1997): a szintaktikai interferencia és nyelvelsajátítás ideje közötti kapcsolat vizsgálata korai és késői spanyol-angol és koreai-angol kétnyelvűeknél

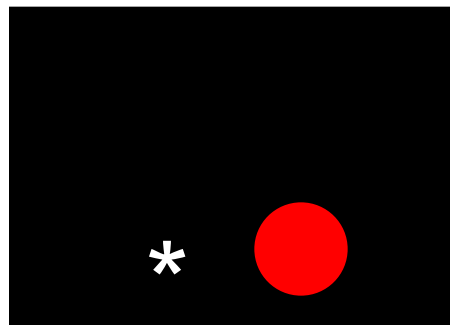
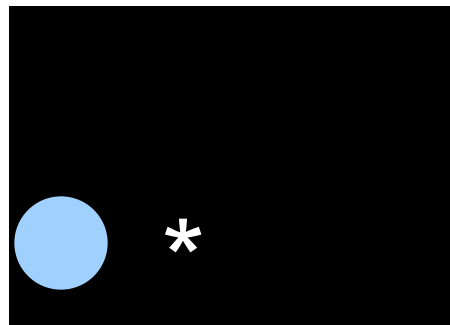
- csak a koreai-angol személyeknél találtak szintaktikai interferenciát
- késői kétnyelvűeknél nagyobb mértékű volt az interferencia
- Első nyelvvel való hasonlóságok, ill. különbségek legalább olyan lényegesek a második nyelv elsajátítási sikerének szempontjából, mint a kezdés évének időpontja. A két nyelv között bonyolult strukturális különbségek azok, amiket a később kezdő nyelvtanulók nehezebben sajátítanak el.

A Simon feladat: "nyomd meg a bal oldali gombot, ha a kör piros és a jobb oldali gombot, ha a kör kék"

Kongruens próbák

Inkongruens próbák

A kétnyelvűeket kevésbé zavarja az inkongruencia, mint az egynyelvűeket ! → jobb gátlási készség? (Bialystok és mtsai)

Idősek és fiatalok egyaránt!

**Vannak a kétnyelvűségnek
hátrányai?**

**Miben különböznek a
kétnyelvűek
a háromnyelvűektől?**

KÉTNYELVŰSÉG HATÁSA A HARMADIK NYELVRE

- Nyelvek státusa: Additív kétnyelvűség (Lambert, 1981)
- Két nyelven való írás és olvasástudás (Swain et al., 1990)
 - ha az Ny1-en nem tudtak írni és olvasni nem teljesítettek jobban az Ny3-t felmérő teszten, mint az egynyelvűek
- A kétnyelvűség más tényezőktől függetlenül segíti elő az Ny3 tanulását
- Motiváció, nyelvhasználat gyakorisága (órák)
- Intelligencia és kor – valószínűleg szintén bejósoló tényezők
- (Cenoz & Valencia, 1994; Cenoz, 1996 – Ny1: baszk, ill. spanyol, Ny2: baszk, ill. spanyol – 4 óra, Ny3: angol – 4 óra; Sanz, 2000 – Ny1: katalán, Ny2: spanyol – 8 óra, Ny3: angol – 4 óra)

- Szülők társadalmi helyzete, nem és attitűdök – nem
- Nyelvcsalád hasonlósága (Swain et al., 1990 – Toronto - Ny1: angol (többségi nyelv) – Ny3: francia (kisebbség nyelve)
 - Thomas (1988): a szintaktika és a lexikon elsajátításában (Ny3: francia) valószínűleg előnyt élveznek a kétnyelvűek (angol-spanyol), főleg ha rokon nyelvekről van szó és főleg, ha Ny2-t formális körülmények között tanulták
- metalingvisztikai tudatosság szintén segíti a formális tanulást
- (Thomas, 1988)

A HÁROMNYELVŰEK

Paradis (1987) szerint az ismert nyelvek hasonlósága, illetve különbözősége eredményezi a közös vagy különálló tárolást. Minél nagyobb a nyelvi rendszerek száma, annál több a lehetséges kombináció és interakció a feldolgozás során és nagyobb a lehetséges variációk száma a nyelvi dominancia és más pszichológiai tényezők miatt. Ez szintén arra mutat, hogy a háromnyelvű kompetencia más folyamatokat is működtet szemben a kétnyelvűvel.

A HÁROMNYELVŰEK

- bevándorlás útján

Clyne (1997) H-N-A, O-N-A és M-N-A, Ausztráliába emigrált személyeket vizsgált:

“Sokoldalú kompetencia”, nyelvi, valamint procedurális tudást foglal magába, bonyolultabb nyelvfeldolgozási mechanizmusok és folyamatok, mint kétnyelvűeknél

Jellegzetességek:

- a. három nyelv közötti azonosulás - olyan lingvisztikai vonás transzfere a harmadik nyelvre, amelyet másik két nyelv megoszt egymással
- b. háromnyelvű mondatok: az egyik nyelven elkezdett mondatba bekerül egy gyakori angol szó, amely váltást idéz elő a Ny3 felé (nyelvek közötti lingvisztikai távolság). Magyar-német-angol háromnyelvűekre nem jellemző!
- c. különleges háromszögű kapcsolat a nyelvek között: az angol nyelv mindkét másik nyelvvel szoros kapcsolatban van, ezek viszont egymáshoz kevésbé kötődnek és az egyik közülük gyakrabban használt, mint a másik (inkább dupla kétnyelvűek)

Paradis (1997): Minél nagyobb a nyelvi rendszerek száma, annál több a lehetséges kombináció és interakció feldolgozás szinten és nagyobb a lehetséges variációk száma a nyelvi dominancia és más pszichológiai tényezők miatt.

Hoffmann (2001) - egy háromnyelvű stratégiái komplexebbek, a megfelelő nyelv megválasztásához, nyelvváltáshoz, kódváltásokhoz és kölcsönzésekhez szükséges bonyolult mechanizmusok és folyamatok arra mutatnak, hogy a kétnyelvűek és többnyelvűek között nemcsak mennyiségi különbségek, hanem minőségiek is vannak.

-

ÖSSZEFOGLALÁS

- **A többnyelvűekkel való kísérletezés nehéz, de hasznos.**
- **A többnyelvűségnek több előnye van, mint hátránya, ha additív jellegű.**
- **Korai szimultán kétnyelvűség előnyösebb, mint a késői kétnyelvűség.**
- **Később kezdő kétnyelvűek nehezebben bírkóznak meg két nyelv strukturális különbségeivel.**
- **A kétnyelvűek fogalmi szintű reprezentációi valószínűleg egységes rendszerben tároltak.**
- **Két nyelven való írás és olvasástudás elősegíti egy harmadik nyelv megtanulását.**
- **Rokon nyelvek esetén a szavak tanulása és a mondattani szerkesztés könnyebben megy.**
- **Háromnyelvűek inkább dupla kétnyelvűeknek tekinthetők.**
- **Kétnyelvűek és többnyelvűek között nemcsak mennyiségi, hanem minőségi különbségek is vannak.**